

Скромні нащадки неогамовних «двигачів»

Олександр Гриценко

1.

Політична культура колишнього СРСР сформувала кілька характерних типів політичних лідерів, за типологією яких можна виокремити три основних періоди його історії.

Перший — лєнінсько-сталінський (до середини 1950-х) — дав такі політичні типи, як *Вождь-Батько* (на ранньому етапі — Вождь революції), *Вірний Соратник*, *Сталінський нарком* (він же — Видатний Господарник), а також — *Герой Праці* (або ж віртуальний політичний діяч).

Еволюцію від *Вождів Революції* (такої собі поліпшеної моделі Професійного Революціонера) до *Вождів-Батьків* (або, ще сильніше, *Батьків Народів*) нескладно прослідкувати на прикладі того, як радянська офіційна культура (від соцреалістичного мистецтва до «наукових» праць з історії КПРС) змалювала Леніна та Сталіна. Вже за життя Леніна та одразу по його смерті лєнінському образу додали рис релігійного святого (з числа «батьків церкви») та Царя-батюшки, а вже в пізньому образі Сталіна революційно-утопічні риси поволі згасають, зате посилюється традиційна для російської політичної культури «богодана» харизма, авторитет патріархального штабу (звідси — й неофіційний титул «батька», як у козацьких гетьманах). Паралельно з цим процесом, образи інших, менших за рангом Професійних Революціонерів — Соратників вождів, — набувають дедалі чіткіших рис вождевих Фаворитів. Вірність ідеї в них змінюється вірністю Вождю, а інтелектуалізм — безоглядною виконавчою вправністю (Свердлов, Калінін, Молотов, Кіров, Орджонікідзе, Берія, Хрущов тощо).

Однак з огляду на неспадковість влади радянського Вождів-Батьків його Вірні Соратники потенційно також були Вождями, тому з суто прагматичних міркувань, аби обмежити коло конкурентів, десь від кінця 1930-х почав культивуватися тип Сталінського Наркома (або ж Видатного Господарника). Це також був

Вірний Соратник, але вже зовсім не Революціонер, не ідеолог, а за задумом — і не політик, а лише господарник, тісно прив'язаний до справи управління конкретною «галуззю» й позбавлений шансів будь-коли претендувати на найвищу владу: Мікоян — це Харчопром, Тевосян — Танкопром, Косигін та Устинов — іще якісь «проми».

Життя, однак, внесло свої корективи в задуми кремлівських володарів, і саме вчорашні скромні «сталінські наркоми» стали опорою Хрущова у боротьбі проти сталіністів, а потім — визначили панівний тип політика післясталінської доби — прагматичного та поміркованого, досить-таки байдужого до «ідеологічної тріскотняви», але непоганого організатора «конкретних справ».

Виник за сталінської доби ще один, хоч і віртуальний, тип політичного діяча, розпропагований не лише комуністичними мас-медіями, а й такими шедеврами мистецтва, як фільми «Депутат Балтики» та «Член уряду». Йдеться про скромних і неамбітних доярок та академіків, свинарок та пастухів, письменників-орденоносців та поетів-академіків, «висунутих і обраних народом» у бучімто найвищі органи державної влади СРСР. Роль їхня була, звичайно, суто ідеологічно-маскувальна, але соціальні привілеї цим людям надавалися цілком реальні, до того ж такі «герої праці» та «народні обранці», якщо не «засналися», не втратили людської совісті (а багато з цих достойників таки її не втрачали), могли зробити чимало корисного простим людям — допомогти з квартирою, паливом на зиму, газом до села тощо.

2.

Другий, хрущовсько-брежньєвський період (від кінця 1950-х до початку 1980-х) до переліку сформованих попереднім періодом типів додав іще

два — *Удільний Князь* і *Дисидент* (він же — сучасний Володар Дум).

Послаблення жорсткого тиску тоталітарного центру на неросійські околиці СРСР, офіційно пропагуване як «повернення до лєнінських принципів національної політики», привело врешті-решт до сформування нового типу владних відносин між Кремлем і «національними рес-

публікамі». Взамін на цілковиту, демонстративну лояльність до Центру та відмову від будь-якого впливу на московські справи місцеві керівники отримали значно більшу свободу дій у своїх «вотчинах». Узяти курс на «опору на місцеві сили», вони почали формувати локальні владні клани (на національний, а чи й на родоплеменний, як у Казахстані, основі). Набагато глибше, ніж будьколи раніше, закоріненість влади в республіках у місцевому ґрунті, зробила її лідерів, Удільних Князів, з одного боку, значно менш небезпечними конкурентами для кремлівських геронтократів, але, з іншого боку, надала їм явного національного (ба навіть націоналістичного) забарвлення, особливо помітного в Закавказзі та Литві. Саме з таких Удільних Князів і їхнього оточення згодом формувалися політичні еліти в багатьох пострадянських незалежних державах.

Із настанням хрущовської «відлиги» поновилося неофіційне, напівпідпільне культурне й суспільне життя. Знову з'явилися несанкціоновані владою Володарі Дум — Солженіцин, Висоцький, покійні «літературні дебютанти» на кшталт Булгакова, а в Україні — Іван Дзюба, Василь Симоненко та інші. Знову, як за часів Герцена та Драгоманова, нецензурні твори ходили в списках або таємно ввозилися з-за кордону, але додалися нові, незрівнянно потужніші канали комунікації — радіо та магнітофони. Саме завдяки їм недруковані чи заборонені тексти нових Володарів Дум, тепер об'єднаних загальною назвою Дисидентів, набули немислимого раніше поширення й впливу на масову свідомість. Навряд чи існував дорослий радянський громадянин із вищою освітою, який не слухав би хоч вряди-годи по радіо «Свобода» читання «Архіпелагу Гулаг» або останніх новин про те, як ведеться в Горькому академіку Сахарову. Варто зауважити, що саме з середовища Дисидентів та їхніх пасивних однодумців із-поміж радянської інтелігенції вийшли перші когорти некомуністичних політиків часів розпаду СРСР.

3.

Третій і останній радянський період — горбачовська «перебудова», аж до розпаду СРСР 1991 року. Ці бурхливі роки істотно трансформували вже наявні політичні типи, а також сформували два принципово нові — *Публічний Полеміст* і *Технократ*.

Проголошення політики «гласності» вивело Дисидентів і митців-фрондерів — учорашніх неофіційних Володарів Дум — із напівпідпілья, з еміграції, а то й з ув'язнення, і винесло на гребінь всенародної популярності. З початком телетрансляцій З'їздів народних депутатів в СРСР настала епоха публічної, квазі-демократичної політики. Але коли на З'їздовській трибуні з'явився депутат-академік Сахаров, а «вермонтський

відлюдник» Солженіцин почав учити співгромадян, «як нам облаштувати Росію», стало зрозуміло, що їхній час минув не меншою мірою, аніж час стандартних номенклатурних «політиків» у темно-сірих костюмах.

На авансцену вийшли Публічні Полемісти й Технократи — люди, можливо, не загартовані в незримих боях із «клятим режимом», не обтяжені томами патріотичних поезій чи високодуховних романів, але вмілі оратори або ж кваліфіковані фахівці у правових та господарських проблемах. Професори, юристи, керівники підприємств — Попов, Собчак, Гайдар, Явлінський у Москві; Лановий, Черняк, Пинзеник, Гетьман, директор «Південмашу» Кучма в Києві, сформували ці важливі типи пострадянської політичної еліти.

Водночас відбувалося розшарування в середовищі найвищої компартійної номенклатури, внаслідок якого розпочалася «розбудова» в масовій свідомості нових типів політичного лідерства, які вповні окреслилися вже в пострадянську добу.

4.

Спроби скласти типологію сучасних українських політиків робилися не раз. Згадаймо хоча б книжку Дмитра Видріна та Дмитра Табачника «Україна на порозі XXI століття: політичний аспект» (1995), укладену вже найпершою її фразою: «Загальноновизнаним є той факт, що після перемоги Леоніда Кучми на президентських виборах у липні 1994 р. Україна стала на шлях якісно нового політичного життя».

Типологію сучасних провідних політиків ці науковці (другий із них, до речі, в 1994–1996 роках являв собою майже класичний тип Фаворита при Президенті Кучмі) будують, як виглядає, з урахуванням попередніх посад чи професій відповідних політичних діячів:

Леонід Кравчук: «політик-ідеолог, президент-секретар, який вбачає своє покликання у створенні нових ідеологем-поясень, нової політичної мови. У давні часи цю функцію виконували шамани».

Першу статтю Олександра Гриценка на тему типології сучасних політиків «Неогамовні «двигачі мас»» дивіться в попередньому числі «Критики».

Леонід Кучма: «політик-керуючий, президент-менеджер, основна місія якого — брати участь у безпосередньому управлінні справами країни... Свого часу, будучи підлеглим Кравчука, просив «дати» йому хоч якусь ідеологію. Тепер сам буде наймати кравчуків і вказувати їм, яка ідеологія потрібна для управління підприємством-державою».

Іван Плющ: «політик-аграрій, президент (яким ним став)-голова, президент-бригадир. Його місія — імплантатія у високу державну політику патріархально-патерналістських методів керівництва (так, ніби їх там ніколи не було! — О.Гр.), характерних для нерозвинутого сільського господарства. Цей тип лідера однаково схожий на голів колгоспів України чи латифундистів Сіцилії» (sic).

Володимир Лановий, Петро Таланчук: «політики-вчені, політики-викладачі, президенти-лектори. Їхня місія — створення ідеальних програм виходу з кризи, програм реформування, процвітання тощо. Вони визнаються [sic] впевненістю в тому, що коли буде добра програма, то кардинальне поліпшення ситуації — справа не років, а місяців».

Валерій Бабич: «зовсім новий для України тип політика-бізнесмена, президента-підприємця. ... Бабич став політичною фігурою, не продаючи свої політичні можливості, а купуючи їх».

Олександр Мороз: «демонструє ще один тип політичного лідера: політик-парламентар, президент-арбітр. Як не парадоксально, цей політик лівої орієнтації наближається до західного типу партійного професійного інтегрального політика. Він, хоч і не завжди успішно, але намагається інтегрувати ідеологічні функції Кравчука та менеджерські функції Кучми. Однак йому поки що не вистачає західного досвіду не прямого, а побічного управління країною через закони, а не декларації та укази».

Читаючи ці теоретизування, так і хочеться запитати недосяжних авторів: що ж то таке — «політик-парламентар, президент-арбітр» (добре, хоч не президент-парламентар)? І чому таким «парламентарем-арбітром» не є також Плющ, а Мороз, навпаки, чому не є «бригадиром»? Обоє в тій самій Сільгоспакадемії навчалися, й Верховною Радою маніпулювали практично однаково. Та й важ-

ко нежартома називати «арбітром» політика з яскраво вираженою партійною орієнтацією. Невідомо також, чому всіх своїх «типів» Табачник та Видрін називають «президентами» — вони що, незалежні не вважають за політиків? І як вони уявляють собі діяльність найвищої виконавчої влади «через закони, а не укази»? Навіщо ж тоді законодавча влада?

Але то все дрібниці, для типології політиків не надто суттєві.

Підхід до типології, заснований на, так би мовити, підґрунті певних політиків, цілком має право на існування, якщо його не плутати з типологіями, заснованими на сферах політичної діяльності, — скажімо, парламентська діяльність, діяльність експертів-аналітиків університетського походження (що ними є, наприклад, такі відомі американські політики, як Бжезинський чи Кісінджер), діяльність виконавчої влади (яка в розвинених демократіях за всього бажання не може керувати «через ухвалення законів») тощо.

Але окрім різних сфер політичної діяльності та різного особистого підґрунтя наших політиків, є ще така річ у публічному політичному житті, як амплуа політика — за аналогією з акторським амплуа («героя-коханця», «благородного батька», «інженера» тощо). Тут слід звертати увагу не на те, як ті чи ті політики «влаштовані всередині», а більше на те, як вони виглядають «назовні», грубо кажучи, яку «машкарку» вдягають, і спробувати узагальнити найпоширеніші «машкари», «прикиди», іміджі в сучасній українській політичній культурі.

5.

Почнімо «згори». Для найвищих державних посадовців характерне використання одного з амплуа — *Хазіяна* або ж *Аксакала*. Тип Хазіяна є характерним породженням пострадянської доби й поєднує риси таких радянських політичних амплуа, як Вождь-Батько та Видатний Господарник. Якесь специфічне ідеологічне Хазіянові не дуже потрібне — вистачить розпливчастих концепцій Блага народу, Стабільності та поміркованої національної ідеї (в жодному разі не в етно-націоналістичному варіанті!). Той-таки Кравчук, до речі, практично жодної нової ідеології сам не вигадав — усе взяв з арсеналу або націонал-демократів, або «реформаторів-західників». Як колись Батько народів, сучасний Хазіянін «за всіх нас дбає», виглядає стомленим, небагатослівним, похиленим під тягарем державних проблем, але побатьківському «суворим і справедливим» з тими, хто щось накоїв.

«Грати Хазіяна» може не лише президент, а й прем'єр або спікер парламенту, однак для них це небезпечно: «в країні може бути лише один Хазіянін».

Ще один тип високопосадового або високоавторитетного політика-арбітра — це Аксакал. Він, як і Хазіянін, намагається представляти «інтереси всього народу», висловлювати судження або ухвалювати рішення «з погляду вічності» чи при-

наймні «спокійної об'єктивності», дистанціюватися від яскраво виражених партійних чи ідеологічних позицій, а також від гострих конфліктів та конфронтацій, хоча й любить, вчасно опинившись поруч, зіграти роль миротворця. Улюблений ідеологічний термін Аксакала — «центризм», хоча тлумачить він його досить туманно.

Необхідними атрибутами Аксакала є поважний вік та чималий досвід. За походженням Аксакал — або колишній Хазіянін (як-от Кравчук чи Плющ), або колишній Володар Дум (як-от Юхновський).

6.

В оточенні сучасного Хазіяна, відтісняючи (з перемінним успіхом) Фаворитів і Вірних Соратників, на провідні місця вийшли *Скромні Державотворці* — такий собі синтез колишніх Видатних Господарників і Технократів. Це, власне, те політичне амплуа, до якого найчастіше вдаються «політики-менеджери», за термінологією Видріна-Табачника, тобто люди, що прийшли в політику з радянського «директорату» чи вищого чиновництва й не можуть похвалитися ані героїчним минулим Дисидентів, ані славою Володарів Дум, ані навіть ораторськими талантами Публічних Полемістів. Їм нічого не залишається, як мовчазно грати «спокійну силу» — особливо добре це виходить у Марчука, але й Пустовойтенко виявляє хист, особливо на ниві навчання із цивільної оборони.

Деякі Скромні Державотворці регулярно підкреслено заявляють, що вони «зовсім не є політиками» (як, наприклад, Віктор Ющенко), але їхні заяви, зроблені здебільшого перед телекамерами або на прес-конференціях, важко кваліфікувати інакше, як засоби продуманої побудови власного політичного іміджу.

Решта поширених в Україні політичних амплуа належать головню політикам-парламентарям, бо потребують добре підвишеного язика й ораторських талантів, зате практично не потребують організаторських здібностей. Це — *Технократи*, *Борці зі злочинністю* та *Бунтівники* (праві та ліві). Технократи, всупереч етимології цього слова, зовсім не обов'язково мають досвід керівної роботи. Вони можуть бути науковцями, «виробничниками» чи навіть комсомольськими апаратниками в минулому, але, орієнтуючись на свій електорат, що складається з міської інтелігенції з інженерно-технічною освітою, ці політики невтомно викривають «політиканство», «дешевий популізм», «пусту ідеологію», а натомість до кожної проблеми пропонують свій підхід — «тверезий», «об'єктивний», що відповідає «найкращому світовому досвіду».

В такому «об'єктивізмі» може бути не менше популізму, аніж у грубій демагогії Вітренко чи Моїсєнка (взяти, наприклад, знаменитий бюджет Юлії Тимошенко), але подолати їх у полеміці й вивести «на чисту воду» куди складніше.

Парламентські Бунтівники належать, мабуть, до найвідоміших по-

ЛИБІДЬ

О.В.Красильникова

Історія українського театру XX сторіччя

У книжці досліджується історія української драматургії та сценічного (режисерського, акторського, декорацийного) мистецтва. Переосмислюється творчість відомих діячів національного театру — і тих, чий імена замовчувалися через політичні причини, і тих, кому з кон'юктурних міркувань давали завищену оцінку. Вперше предметом наукового аналізу стали мистецькі події в українській діаспорі.

Ціна 3 грн. 30 коп.

ІСТОРІЯ
УКРАЇНСЬКОЇ
КУЛЬТУРИ

Історія української культури

За загальною редакцією Івана Крип'якевича

Цю ґрунтовну працю створили в 30-х роках видатні українські історики й мистецтвознавці Іван Крип'якевич, Володимир Радзикович, Микола Голубець, Степан Чарнецький і Василь Барвінський. У яскравій та доступній формі подано основні відомості про розвиток українського письменства, образотворчого мистецтва, театру та музики від княжої доби до першої третини XX століття у тісному зв'язку з поступом українського суспільства.

Ціна 4 грн. 30 коп.

Іван Огієнко
(Митрополит Іларіон)

Життєписи великих українців

В книжці зібрано і вперше в Україні видано друковані в різний час за кордоном документально-публіцистичні життєписи видатних діячів нашої історії, вірних і самовідданих проповідників і захисників українського православ'я, ідеї самобутності й окремішності українського народу, його мови, культури: Іова Почаївського, Паїсія Величковського, великомучениці Анни Всеволодівни, Давида Туптала (Дмитра Ростовського), Арсенія Мащівича, Костянтина Острозького та інших. Глюстроване видання приурочено до 2000-ліття Різдва Христового.

Ціна 13 грн. 90 коп.

Адреса видавництва: 252001, Київ, вул.Хрещатик, 10 • тел./факс: (044) 229-11-71
Телефон служби реалізації: (044) 228-58-04; (044) 228-11-12

літиків України — з огляду на їхню галасливу активність. Прізвища Хмари, Скорик, Вітренко не знати неможливо — хоча б через те, що їх щодня чути з кухонного «брехунця». Парламентський Бунтівник — це інституціоналізований Дисидент, у якого інтелектуалізм замінено популізмом, а політична ідеологія стала річчю ситуаційною: головне — щоб вона була близька «протестному електоратові» чи принаймні якійсь істотній його частині (галичанам підходить Степан Хмара, слобожанам — Наталя Вітренко).

Нарешті, специфічний пострадянський тип політика — Борець зі злочинністю, точніше — з мафією (або ж «мафіозним режимом»). Саме завдяки цьому ампула, використовуючи масове незадоволення «прихвизацією» та «розгулом злочинності», прийшов до влади в Білорусі Лукашенко. В Україні також є кілька парламентських Борців із мафією, найвідоміший — Григорій Омельченко. Однак у ширшому варіанті (як «борця зі злочинним режимом») до цього ампула (як до одного з кількох у своєму інструментарії) вдавалися й такі масштабні політики, як експрем'єри Марчук і Лазаренко (ясна річ, уже після своїх відставок).

Узагальнюючи чи спробу типології, можна об'єднати всі основні «ампула» в сучасній українській політиці в три групи:

1. всілякі «центристи», «прагматики», «господарі», що намагаються стати над «вузькі партійні та ідеологічні інтереси», дбаючи про «весь народ» та керуючись «здоровим глуздом», а не «утопічними програмами» та «небезпечними експериментами»;

2. всілякі «борці» (чи то з мафією, чи то з «буржуями»), що «жирують на людській біді», чи то з «п'ятою колоною Москви», через яку, мовляв, усі наші біди);

3. всілякі «професіонали», «недемагоги», люди «конкретних справ» (до них можна зарахувати не самих лише Технократів та «молодих реформістів» на кшталт Терехіна чи Пинзенника, але й «політиків-бізнесменів», всіляких «газових депутатів» і «почесних футболістів», які, за слушним зауваженням Видріна й Табачника, не продають свої політичні можливості, а купують їх).

Можливо, саме такий спектр політичних іміджів спричинено спільними уявленнями про те, яким має бути хороший політик, ідеологічно-ціннісними орієнтаціями певних суспільних груп. Спробуймо з'ясувати ці уявлення та орієнтації, використовуючи матеріали соціологічних досліджень.

7.

Центр «Соціальний моніторинг» протягом 1997–1998 років провів цикл досліджень про образ «ідеального політика», регулярно публікуючи отримані результати в бюлетені «Моніторинг громадської думки населення України».

В його липневому випуску (ч.4) за 1997 рік уміщено перелік рис «ідеального політика» з оцінками їхньої важливості, на думку наших громадян (табл. 2.3, стор. 10). На найви-

щих позиціях опинилися «професіоналізм» (94 бали зі ста), «прихильність до справи соціального захисту» (87 балів), «уміння відстояти власну позицію» (86), «уміння йти на компроміс» (85), «комунікабельність» (81), «вища освіта» (80), «прихильність до реформ» (60), уміння «гарно говорити» (61). На останніх — «чітка партійна приналежність» (20 балів зі ста), радикальні погляди (45), «схильність до силових дій» (45). Січневий випуск (ч.1) за 1998 рік подає результати кількох досліджень, що визначили, зокрема, «найкращий фах для політика» (табл. 4.11). Такими є: економіст (45,2%), юрист (36%), професійний політик (29,1%), фінансист (16,8%). Серед найменш популярних професій виявилися робітники (4%), селяни (5%), діячі культури (3,5%), науковці (6,9%). Вочевидь, на цих результатах уже відбивалися негативні враження суспільства від діяльності політичних еліт початку 1990-х років, коли серед них помітне місце посідали Володарі Дум — письменники, науковці, а також учорашні Дисиденти.

Там само (в табл. 4.12) представлено перелік «якостей, за які можна обрати до Верховної Ради». До найбільш бажаних належать: «компетентність» (75,6%), «чесність, принциповість» (70%), «лідерські якості» (30%), а до найменш важливих — «посада» (2,8%) та «партійність» (1,6%).

Таблиця 4.7 подає результати ще одного, пізнішого опитування про «ідеального політика». Картина надзвичайно суперечлива та плутана: «ідеальний політик», на думку середнього громадянина України, повинен бути помірковано-радикальним реформатором, однак має виявляти велику обережність в ухваленні рішень у складних ситуаціях. Краще, коли він не має однозначної чіткої політичної орієнтації, віддає перевагу «м'яким методам управління», але водночас — із ухилом в авторитарність, а не колегіальність. При цьому, однак, «ідеальний політик» не повинен «добиватися повної перемоги свого підходу до проблеми». Загалом це є відбитком суперечливих, нестабільних уявлень і конфліктів різних систем цінностей, зокрема — патріархально-авторитарної та раціонально-плуралістичної. Відверто авторитаризму, радикальних соціальних експериментів ми боїмося; політикам, які втілюють ці орієнтації, не довіряємо; проте «м'якотілим» демократам та вченим «доктринерам» також не дуже віримо, а головне, не дуже їх поважаємо. Перемагають у такій боротьбі за наші симпатії, ясна річ, помірковано-авторитарні «центристи» та «прагматики», але завдяки кризовому станові суспільства та чималій поширеності настроїв соціального протесту свій добрячий «шматок електорату» знаходять і всілякі «борці» та відверті популісти.

Загалом же можна сказати, що, хоча «всенародними героями» української політики Борці навряд чи коли стануть, але надійне місце скраю іконостасу, поруч із Хазяїнами та Аксакалами, їм надовго забезпечене. □

О

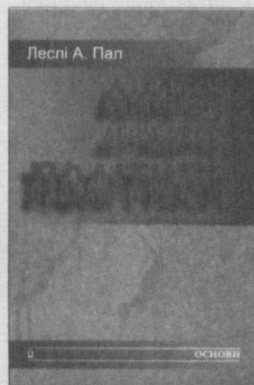
ОСНОВИ

Олександр Кириченко
Ігор Гленко, Анатолій
Ятченко

Банківський менеджмент

Посібник для вищих навчальних закладів розглядає організаційну структуру банків, традиційні та перспективні різновиди банківських послуг, методи мобілізації засобів для кредитної та інвестиційної діяльності, показано, як банківська справа співвідноситься з економікою і банківською системою України.

Леслі А. Пал
Аналіз

державної політики

У цій книжці запропоновано глибокі теоретичні підходи до аналізу державної політики, починаючи від окреслення проблеми, цілей та знарядь політики і до її втілення в життя та оцінок її політичних, економічних і соціальних наслідків.

Аналіз вигід і витрат Практичний посібник

Переклад канадського посібника сприятиме запровадженню в Україні закордонного досвіду аналізу вигід і витрат. В книжці викладено методику оцінки доцільності державних проектів різного спрямування (законодавчих, інституційних, інвестиційних), визначення прямих і непрямих витрат і вигід, пов'язаних із їх реалізацією.

Стендаль
Червоне і чорне

Від часу появи в 1830 році роману видатного французького письменника XIX століття Фредеріка Стендаля «Червоне і чорне» він є улюбленою книгою кожного нового покоління читачів.

Автор змальовує французьке суспільство епохи Реставрації. Трагічна історія життя та кохання Жульєна Сореля нікого не залишає байдужим.

Видання можна придбати у книгарнях
«Наукова думка», «Сайво», «Знання» та ін.

Адреса для оптових покупок:

Київ, б-р Ліхачова, 5, кв. 18. Тел.: (044) 295-2582

львівська хвиля

РАДІО НАШОГО МІСТА... FM RADIO